

figyelőszolgálat

Ebben a rovatban folyamatosan közöljük a külföldi szaklapok műszaki könyvtárakat érdeklő folyóiratcikkeit, továbbá a könyvtártudományi és dokumentációval foglalkozó szakönyvek ismertetését.

+++

K Ö N Y V S Z E M L E

001.814.002.5

SZALAI S.: Gépi kivonatkészítés. Elméleti és kísérleti adalékok a magyar nyelvű tudományos közlemények gépi kivonatolásának kérdéséhez. - /Időszzerű dokumentációs kérdések 5./ - Bp. 1963. OMKDK 69 p.

A szakirodalomban található információk ma már pusztán emberi erővel nem dolgozhatók fel. Ezért fontos annak a lehetőségnek a kutatása, hogy miként lehet a mutatókészítés és kivonatolás munkáját részben vagy egészben génekre bízni.

Mutatókészítésnél a nyomdai szedés során készült lyukszalag újra felhasználható. Megfelelő elektromechanikus berendezés a lyukszalagról lyukkártyára írja át pl. egy tanulmánykötet összes cím-, alcím-, ábra-, táblázat feliratait az előfordulási helyekkel. A gép megfelelő programozással, a névelők, viszonyozók, ragok elhagyásával összeállítja a cím- és feliratanyagban előforduló kulcsszavak jegyzékét a hozzátartozó oldalszámokkal. Gépi uton történő abc-rendezés után a lyukkártyákról megtörténik a gépirásos mutatóba, jegyzékbe való áttétel.

A gépileg végrehajtható kivonatolás elve a következő: a gépi berendezés a teljes szöveget átvizsgálja. A szóstatisztika segítségével különválasztja a triviális szavakat /magyarban: a, az, és, hogy .../. A megmaradó szöveg legjellemzőbb s z a v a i /szignifikáns szók/ azok, amelyek leggyakrabban fordulnak elő. A közlemény legjellemzőbb s z ö v e g h e l y e i viszont azok, ahol a szignifikáns szavak a legsűrűbben fordulnak elő. A mondatok aszerint, hogy bennük a szignifikáns szavak egyedül vagy többesmagukkal fordulnak elő pontszámokat kapnak. A kivonatolásnál a gép azokat a mondatokat teljes egészében kiírja, amelyek a legmagasabb pontszámokat kapták.

Ennek az elvnek a továbbfejlesztésével folynak a magyar nyelvű tudományos közlemények gépi kivonatolásának kísérletei. Sz.T.

621.391.001.8:658

KRAMER, R.: Die betriebswirtschaftliche Bedeutung von Information und Kommunikation, insbesondere für die Struktur des Betriebes. Inaugural-Dissertation. Mannheim, 1962, Wirtschaftshochschule. 253 p.

A tanulmány a kibernetikának, az információ- és kommunikáció-elméletnek az üzeme-gazdaságtanban és különösen a szervezéstanban való alkalmazási lehetőségeit vizsgálja. Főképp azt kutatja, milyen mértékben lehetséges a híradástechnikai értelemben vett információra megállapított törvényszerűségeket analógia útján az üzeme-gazdaságtanban hasznosítani.

A disszertáció a következő fejezetekre tagozódik: 1. alapvetés /a kutatási téma elhatárolása, alapvető fogalmak, információ és kommunikáció, mint a tudományos kutatás tárgya/; 2. az információ és kommunikáció szerepe az üzemi teljesítményben /az információ lényege, az információ mint a kommunikáció tárgya/; 3. kommunikációs rendszerek szervezése /a kommunikációs rendszer szervezési összetevői, információ-továbbítás kommunikációs csatornákon, az üzemi kommunikáció folyamatának szerkezete/; 4. az üzemi folyamatok szabályozásának lehetőségei információval és kommunikációval.

A tanulmányt bőséges /több, mint 20 oldalas/ bibliográfia egészíti ki. Gy.P.

651.926.011

Gépi fordítás. Algoritmusok orosz nyelvű szövegek elemzésére.- Bp. 1963. OMKDK /Időszerű műszaki dokumentációs kérdések 3-4./

Először jelent meg magyar nyelven tanulmánykötet, amely a gépi fordítás illetőleg a matematikai nyelvészet kérdéseivel foglalkozik. A kötet több jelentős tanulmányt tartalmaz HELL György, SIPÓCZY Győző, KIEFER Ferenc és VARGA Dénes tollából. HELL György első tanulmányában röviden összefoglalja a gépi fordítás történetét, és ismerteti a legfontosabb eredményeket is. Második tanulmányában a gépi fordítás főbb kérdéseivel foglalkozik. Általános jellegű kérdések után /mint gépi fordítás, kibernetika és nyelvészet, szemantikai kérdések, algoritmusok kérdése/ saját algoritmusát ismerteti vázlatosan, amelyet az orosz szövegek elemzésére dolgozott ki. SIPÓCZY Győző tanulmánya közvetlenül HELL algoritmusához kapcsolódik. SIPÓCZY az orosz szövegek elemzésének egyik fontos kérdésének megoldására /"Az orosz homonim névszói alakok elemzése és programozása"/ dolgozott ki részletes algoritmust. Az algoritmusok használatát táblázatok teszik könnyűvé. KIEFER Ferenc a HELL-féle algoritmus programozásával kapcsolatos eredményekről ad számot első tanulmányában, közben olyan problémákat vizsgál, mint cirill betűk átírása, nyelvi szövegek gépbe való vitele, szótár és szótökeresés, ragok elemzése. A tanulmányhoz kapcsolódó függelék 1. Az M-3 számi-

tógép rövid ismertetését; 2. DÖMÖLKI Bálint a jelsorozatok felismerésére szolgáló algoritmusának rövid összefoglalását és 3. a raglévalásztó program eredményét tartalmazza. KIEFER Ferenc a "Matematikai Nyelvészet" című dolgozatában a matematikai nyelvészet néhány fontos ismertetőjegyét tárgyalja, majd bemutatja a legfontosabb "modelleket" /halmazelméleti, matematikai-logikai, algebrai, statisztikai és információelméleti modelleket/. A modellek lényegét magyar nyelvi példák teszik érthetővé. A kötet negyedik szerzője, VARGA Dénes, dolgozatában új módszert ad orosz szövegek morfológiai elemzésére. A módszer az eddigi módszereknél gyorsabb és gazdaságosabb. A hat tanulmány - ha nem is jelent még teljes felzárkózást a nemzetközi színvonalhoz - mégis jelentős lépést jelent a hazai kutatásban. K.F.

658.57:02

WYNAR, D.: Syllabus for research methods in librarianship.-Denver, 1962, Univ. Graduate School of Librarianship. 138 p.

A denveri egyetem könyvtárosiskolája részére készült tanfolyami jegyzet, amely elő kívánja mozdítani az alapvető könyvtári problémák kutatására és megoldására szolgáló módszerek ismeretét. A tanfolyam és ennek megfelelően a jegyzet 5 főrésze tagozódik, a kutatási tevékenység módszertanához igazodva. Az 1. rész a kutatási folyamat legfontosabb jellemző jegyeit, a 2-5. rész a történeti, a leíró, a kísérleti és a statisztikai módszereket mutatja be. A felsorolt kutatási módszerek vázlatának ismertetése után bőséges annotált bibliográfia következik, amely kiterjed mind a könyvekre, mind pedig a legfontosabb folyóiratokra. A jegyzet különösen módszertani problémákkal foglalkozó könyvtárosok részére ajánlható. Gy.P.

659.24/.25

Proceedings of the conference on science and industry; the problem of communication, 18-19 April 1961. London, 1962, HMSO. 113 p.

A tudományos eredmények megszületése és az iparban való bevezetésük között még mindig meglehetősen hosszú idő telik el. A Department of Scientific and Industrial Research által rendezett konferencia célja az volt, hogy megvizsgálják: miképpen lehetne ezt az időt megrövidíteni a korszerű tájékoztatási hálózat kiépítésével és a komplex tájékoztatási eszközök igénybevételével. A konferencián meg tárgyalt főbb témakörök: műszaki tájékoztatás és ipari ujtás; tájékoztatási hálózat kiépítése egy ipari kutató szervezetben; a tájékoztatás mint oktatási probléma; a tudomány, az ipar és a sajtó kapcsolata; kiállítások és konferenciák; tájékoztató és propaganda filmek; a televízió szerepe az ismeretközlésben; műszaki felvilágosító és összekötő szolgálat a kutatás, az ipar és a kereskedelem között; a szakkönyvtárak használata. Gy.P.

659.24.007.2:374.6

Proceedings of the conferences on training science information specialists, October 12-13 1961, April 12-13 1962.- Atlanta, 1962, Georgia Institute of Technology. 139 p.

Az 1961 októberében tartott kétnapos értekezlet 4 szekcióban folytatta tárgyalásait: megbeszélték az oktatási koncepciók, tananyagok, továbbá a tanszemélyzet és a szakemberek toborzásának problémáit. A tárgyalások fő szempontja az volt, hogy a szakkönyvtárokat hogyan kell tudományos, és a tudósokat információs képzésben részesíteni.

Az 1962 áprilisában tartott értekezleten elsősorban a speciális rövid tanfolyamok, a munkahelyi kiképzési programok és a tanmenetek problematikáját tárgyalták. A konferenciák eredményeképpen megállapították, hogy egyre fokozódó mértékben van szükség tudományos információs szakemberekre; továbbá, hogy az információs szakemberek 3 típusát lehet megkülönböztetni: 1. tudományos könyvtáros, 2. szakirodalom-elemző /literature analyst/, 3. információs tudós /ezen a tájékoztatástudománnyal foglalkozó szakember értendő/. Gy.P.

659.24:061.3

Nordisk seminar om intern teknisk referatvirksomhet, 1962. /Oslo, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråd, 1963./

A Norvég Műszaki és Természettudományi Kutatóintézet /Nordforsk/ 1962 novemberében előadásorozatot tartott az üzemen belüli műszaki tájékoztatás problémáinak megvitatására. A négy északeurópai országból /Norvégia, Svédország, Finnország, Dánia/ összesen 41 résztvevő jelent meg.

Az első előadó, E.TÖRNUDD mindenekelőtt a belső műszaki tájékoztatás fogalmát igyekezett meghatározni. Azt vette alapul, hogy ez a tájékoztatás mindig egy szűkebb egység igényeit van hivatva kielégíteni, a nagyközönség számára nem hozzáférhető, sem pedig egyesülethez nem kötött. E problémakörhöz csatlakozóan felhívja a figyelmet arra, hogy az egységesen nem tisztázott terminológia milyen rendkívül nagy akadályt jelent minden adatgyűjtésnél és kutatásnál, éppen a műszaki tájékoztatás területén.

A konferencia előkészítése során a NORDFORSK a belső műszaki tájékoztató szolgálatok helyzetére vonatkozóan 162 ipari vállalatra és tudományos intézetre kiterjedő vizsgálatot végzett. A kiküldött kérdőívekre 115 esetben érkezett válasz, ezek alapján közel néhány adatot.

A belső műszaki tájékoztatószolgálatok átlagos évi kiadása Északeurópában kb. 50 000,- Nkr-ra, míg az amerikai vizsgálatok szerint csak 25 000,- Nkr-ra tehető. Egy tipikusnak tekinthető északeurópai belső tájékoztató szolgálat évi 50 000,- Nkr költséggel 1900 referátumot készít. Közzététel legfeljebb kéthetenként, 50 példányban. A feldolgozott folyóiratok száma 200 alatt van, a referálás gyors, három hetes késés a minimum. /Kéthetenkénti bulletin mellett/.

A szolgálat centralizált. Saját rendszerrel dolgozik mind a közzététel, mind pedig az archiválás szempontjából. Egy referátum munkaideje 1 óra 30 perc, ebből 54 perc mérnöki /vagy ezzel egyenértékű/ munkaidő, az A/ kategóriában, ahol informatív a referátum. A B/ kategóriában, ahol a súlypont az indikatív referátumon van, az egy referátumra eső munkaidő 1 óra 6 perc, ebből 33 perc mérnöki. Végül a C/ kategóriába sorolják azokat a szolgáltatásokat, amelyek indikatív referátumokat és referátummásolatokat közölnek, csak néhány informatív referátummal kiegészítve. Ezeknél a referátumonkénti idő 54 perc, ebből 27 perc mérnöki. Az előadás végén néhány fogalmi meghatározást is közölt, valamint statisztikát a fenti vizsgálat adataiból.

Statisztikai adatok: 62 üzemből /illetve ugyanennyi referáló szolgáltatásból/ évenként 114 630 referátum készül. Az A/ kategóriában az évi átlag 1000, B/ kategóriában 3000, C/ kategóriában 2500. Feldolgozott folyóiratok száma:

50-nél kevesebb	9
50-99	15
100-200	15
200-nál több	18
Ismeretlen	5

Csak folyóiratokat dolgoz fel 21, szabadalmakat is: 24, szabványokat: 17. Formájában a szolgáltatás: bulletin 28 esetben, kártya 23 esetben, más: 7 esetben, válasz nem érkezett 17 esetben. Az ETO rendszert folyamatos tájékoztatásnál 17 esetben, archiválásnál 21 esetben alkalmazták. A szolgáltatás fő okaként 52 esetben a selektivitást jelölték meg, 36 esetben az időmegtakarítást, több okot említ 43.

A. SUNDELIN előadásában ismertette az okokat, amelyek egy belső tájékoztató rendszer megszüntetését indokolták. - Kísérlet során egy adott időpontban újra dokumentálták az 5 év előtt már egyszer dokumentált anyagot. A munkát ugyanaz a személyzet végezte most is, mint annak idején. A referátumok több mint 50 %-ára nem lehetett ráismerni, annyira megváltoztak időközben a szempontok, amelyek alapján a dokumentálás történt. Kétségtelenül a helyi adottságoktól függ, hogy milyen módon oldható meg legjobban és leggazdaságosabban a tájékoztatás és több üzemből /ATLAS COPCO, BOFORS/ a külső tájékoztatás igénybevételét tekintette előnyösebbnek. Az ATLAS COPCO-nál nem bizonyult gazdaságosnak a belső tájékoztató szolgálat, évi 10 000 referátum kb. 75 000,- koronába került. A belső szolgáltatás egyik fő előnye a gyorsaság, ami azonban nem mindig biztosítható és a munka magas kvalifikációjú munkaerőt köt le.

L. DITLEVSEN a belső tájékoztató szolgáltatás előnyét főleg két tényezőben látta: a gyorsaságban és abban a tényben, hogy egy intézmény igényeit és problémáit sokkal jobban ismeri a belső referáló, mint egy külső szolgálat.

E. JONSSON a belső műszaki tájékoztatás gazdasági szempontjaival foglalkozott. - Sokat beszélnek a kutatók különleges műszaki tájékoztatási igényeiről, de ennek túlzott és félreértett hangsúlyozása sok bajt okoz. Ténylegesen sok más területen is igen nagy szükség van tájékoztatásra, azonkívül a kutatók maguk is folytatnak széleskörű irodalmi feldolgozó tevékenységet. A termelő részlegeknél merül fel a legtöbb igény, főleg mivel itt legsúlyosabb az időprobléma.

Figyelőszolgálat

léma, szemben a kutatókkal, akik nagyrészt hosszú lejáratu munkát végeznek.

A Fosfatbolagetnél évi 5000 referátum készítése 100 000,- koronás költséget jelent. Referátumonként 20,- korona /ebből 14,- a mérnöki, 4,50 a manuális munka, 1,- az anyagköltség és 0,50 az elosztás/. Minél több referátumot készítenek, annál kisebb az egy referátumra számított költség. Az alsó határt a diktálás, leírás, anyag és szétosztás költségei adják meg, mivel ezek egyenes arányban vannak a referátumok számával.

A NORDFORSK által végzett vizsgálat adatai szerint a költségek megoszlása a következőképpen alakult: A tájékoztató szolgálatokat A, B és C kategóriákba osztottuk. /Lásd előbb./

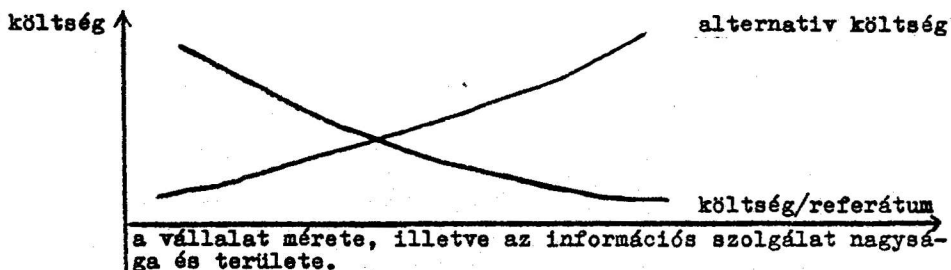
A főbb adatokat a csatolt táblázat tünteti fel. A táblázatban az egyes tájékoztató szolgálatokat a fenti beosztásnak megfelelő betűvel és futószámmal jelöltük /B3, C7 stb./. A költségsszámításnál azzal számoltunk, hogy az órabérek a következők: irodalom-mérnök: 25,-, könyvtáros: 18,-, leíró: 10,- korona/óra.

Az 1 referátumra eső legmagasabb és legalacsonyabb költséget mutató tájékoztató szolgálatok adatait nehéz kiértékelni, ezeknél a válaszok megadásánál valószínűleg eltérő szempontok szerepeltek. Csak így történhetett, hogy egyaránt szerepel a 100,- Kr/ref. költség és az igen alacsony 7,- Kr/ref. költség is. A legrealisabb értéket mutató közép csoportban a költségek a következők:

C típus:	12 ± 2	korona/ref
B "	15 ± 3	"
A "	23 ± 5	"

Költség: kr/ref.	Vállalat táj.szolg.	Mérnöki-leírási idő aránya		ref/folyó- írat	Megjegyzés: Ce =centralizált De=decentralizált
10	B3	kevés	28 %	12	Ce kis számú folyóírat
	C7	?	3 %	10	Ce
10-15	B4	?	20 %	20	Ce+De
	B5	?	11 %	19	Ce+De
	C3	?	33 %	9	Ce
	C8	?	11 %	31	Ce
15-20	A1	55 %	24 %	25	Ce /gépesítés/
20-30	A2	magas	7 %	16	Ce
	A4	?	1 %	12	Ce
	A5	?	2 %	3	Ce
	C1	?	2 %	1	Sok folyóírat Ce+De
	C2	?	29 %	30	Ce
30-50	B1	?	28 %	35	Ce
	B2	?	33 %	6	Ce
	B6	?	23 %	11	De/most létesült/
	C4	?	16 %	11	Ce+De
	C6	?	5 %	8	De /kis méretű/
50-100	nincs				
100	A3	?	0 %	1	Ce
	C5	magas	1,5%	7	Ce+De

Egy tájékoztató szolgálat gazdaságosságának megítélésénél fel kell tételeznünk egy bizonyos "alternatív költséget", mellyel a szolgálat hiánya járna. Ezt mutatja az alábbi ábra:

Általában a decentralizált tájékoztató szolgálat gazdaságossági szempontból előnytelenebbnek látszik, mint a centralizált.

N.L.GRAM a tájékoztató szolgálat automatizálásának lehetőségeiről beszélt. A gépi regisztrálás - minden költséget figyelembe véve - 100 § körül van dokumentumonként, az évi anyagban való visszakeresés egy témára vonatkozóan 200 §-ba kerül, retrospektív keresés 650 §-ba /1958-tól/. Érdemes ezzel egybevetni azt a tényt, hogy egy amerikai számítás szerint egy műszaki-tudományos cikk átlagosan 20 000 § költséggel jár, a költségeket attól a pillanattól számítva, hogy a kutató megkezdte tanulmányait, egészen a cikk megjelenéséig. P.F.

...o...

POLYÓIRATSZEMLE

001.4

Kulcs-szó gyűjtemény a nukleáris technika mechanizált dokumentációjához. - /Un répertoire de mots-clés pour la documentation mécanisée dans le domaine de la technique nucléaire/ - ROLLING, L. - Bulletin des Bibliothèques de France, 1.sz. 1963.jan. 11-25.p.

A Tájékoztató és Dokumentációs Központ /Le Centre d'information et de documentation/ és az EURATOM dokumentáció létesítését határozták el. Gyűjtőkörük az atomfizikára, a reaktorok technológiájára és a kapcsolódó tudományágakra terjed ki. Jelenleg több mint 200 000 cikket, jelentést stb. tartanak nyilván, az évi növekedés kb. 40 000 tájékoztatási egység.

A nagy tömegű anyagot hagyományos módon sem feldolgozni, sem utánkeresni nem lehet. Nagy kapacitású elektromos rendezőket, keresőket állítanak be, melyekhez viszont egységes jelrendszerre van szükség.